

ЯВИЩЕ ВАРІАНТНОСТІ У ПАРЕМІЯХ З АНІМАЛІСТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ

*Мишкур Валерія Геннадіївна,
асп.*

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглядається явище варіантності паремій з анімалістичним компонентом у сучасній іспанській мові. Виділяються види лексичних і структурних пареміологічних варіантів, пояснюються причини їх виникнення.

Ключові слова: паремія, анімалізм, варіант, варіантність.

Пріоритетним напрямком сучасної лінгвістики є вивчення особливостей мовної ментальності народу. З цієї метою науковці все частіше звертаються до паремій, поетичних за формою народних висловів повчального характеру, оформлених за зразком синтаксично замкнених, відтворюваних і семантично цілісних речень, що узагальнено-образно виражають певні життєві закономірності, правила або істини [Дуденко 2002, 67].

В останні роки інтерес багатьох дослідників викликає явище варіантності паремій. Варіантність є невідмінною складовою процесу модернізації лексичних одиниць шляхом оновлення або зміни образу, утворення відтінків значення, посилення емотивності. Причини таких видозмін мають культурно-історичний, прагматичний або психологічний характер [Покровська 2007, 165].

Пареміологічні варіанти на матеріалі різних мов вивчалися такими мовознавцями, як В. П. Жуков [Жуков 1986, 161–184], О. В. Мерзлікіна [Мерзлікіна 2001, 52–78], І. Л. Покровська, [Покровська 2007, 163–170], Н. Н. Семененко [Семененко 2002, 87–106]. Варіанти іспанських паремій з анімалістичним компонентом наразі досліджені не були, що обумовлює **актуальність і наукову новизну** нашої статті.

Метою є виявлення та аналіз узуальних варіантів паремій з анімалістичним компонентом у сучасній іспанській мові.

Об'єктом дослідження виступають 1700 паремій іспанської мови з анімалістичним компонентом (ПАК), **предметом** – явище варіантності паремій.

Природа семантичного варіювання лежить у специфіці узагальненого значення паремії. Оскільки формальними засобами вираження узагальненості паремії виступають лексичні групи, позбавлені здатності конкретизувати зміст структури [Тарланов 1999, 44], концепти можуть легко вербалізуватися не лише за допомогою еквівалентних у народній свідомості слів, але і без їхньої безпосередньої участі.

Варіанти можуть мати різний лексичний і граматичний склад, але разом із тим і певний ступінь семантичної близькості, вираженої на рівні концептуального відображення життєвої ситуації [Семененко 2002, 112].

У лінгвістичній літературі існують вузький та широкий підходи до розмежування пареміологічних варіантів.

При широкому підході до варіантності паремії [Архангельський 1964, 232; Телія 1986, 76] досліджується план змісту при майже незмінному плані вираження.

Вузьке розуміння цього явища передбачає вивчення варіантів, закріплених лексикографічною нормою [Жуков 1986, 172; Назарян 1987, 225], що розглядаються як видозміни у межах тієї самої структурної моделі. У такому разі варіанти характеризуються єдністю внутрішньої форми і не порушують семантичної тотожності паремії, тобто повної семантичної однозначності, яка полягає у тотожності кількості та якості значень варіантів [Кунін 1986, 175; Соколова 1981, 56; Чернишова 1970, 112].

Деякі науковці також відносять до варіантів такі кореляції, які відрізняються не за значенням, а за вживанням [Мерзлікіна 2001, 71]. Наприклад, стилістичними варіантами можуть виступати паремії *La curiosidad mató al gato* (досл.: Цікавість вбила kota) і *Escarbó el gallo, y descubrió el cuchillo* (досл.: Копав півень і знайшов ніж). Ці прислів'я різняться за компонентним складом і денотативним значенням, проте мають спільне конотативне значення: "людина може постраждати від надмірної цікавості".

Таке розуміння суттєво розширює межі варіантності, проте, на нашу думку, ускладнює розмежування пареміологічних варіантів і пареміологічних синонімів.

Інше питання, яке викликає інтерес дослідників, – це розмежування узуальних і okazіональних варіантів паремії. Науковці тлумачать ці терміни по-різному, однак усі вони відзначають такі притаманні їм ознаки: узуальні варіанти характеризуються закріпленістю у мові, поширеністю і відображуваністю у словниках, тоді як okazіональним властива спонтанність, індивідуальність, одноразовість вживання та невідривність від контексту [Болдирева 1967, 9; Молотков 1977, 137; Попова 1984, 29].

У межах цього дослідження нас цікавлять традиційні, закріплені у лексикографічних джерелах, узуальні варіанти паремії, які ми вивчаємо, спираючись на досвід прихильників вузького розуміння варіантності.

Варіантність є системним явищем, яке обумовлене низкою лінгвістичних і екстралінгвістичних чинників. До зовнішніх причин належать насамперед часові, територіальні, соціальні та стилістичні чинники. Наприклад, поширена іспанська паремія *En boca cerrada no entran moscas* (досл.: До закритого рота мухи не залітають) в Андалузії, у розмовній мові якої існує тенденція до синкопи (усічення звуків), має варіант *En boca cerrá no entran moscas*.

До власне лінгвістичних причин Н. Н. Семененко відносить велику кількість фокусів спостереження, позицій оцінок ситуації; відсутність візуально спостережуваного зв'язку між паремією і подією, що спричинила її виникнення; вторинність тексту паремії [Семененко 2002, 122–126].

Варіювання словникового складу паремій також може бути обумовлено оновленням їх лексичного складу шляхом заміни архаїзмів новими словами.

Аналіз 1700 іспанських паремій з анімалістичним компонентом дає змогу виявити низку лексичних і структурних варіантів. Загальна кількість дібраних нами варіантів паремій складає 70 пар.

Найчастіше варіювання відбувається на лексичному рівні, що пояснюється насамперед узагальненістю значення паремії. Модифікований елемент зазвичай не вносить істотних змін до семантики цієї одиниці. Наприклад, у ПАК *Oración de perro (burro) no va al cielo* (досл.: Молитва собаки (віслюка) не підіймається до неба) заміна анімалізму *perro* на *burro* не призводить до суттєвих змін у значенні ви-

слову, образна основа залишається єдиною, завдяки чому зберігається тотожність змісту двох варіантів.

Лексична варіантність у пареміях не провокує модифікацій на рівні семантики навіть тоді, коли варіюється більш ніж один елемент. Так, у прислів'ях *A buey viejo, cencerro nuevo* (досл.: Старому воліві – новий дзвоник) і *A burra vieja, alabarda nueva* (досл.: Старій ослиці – нове сідло) компоненти "віл" – "ослиця", "дзвоник" – "сідло" не впливають на суть паремії, її значення розкривається через ті лексичні елементи, які не піддаються модифікації, тобто парадигми паремій характеризуються наявністю стійкої синтаксичної моделі, в межах якої периферійні денотати не можуть суттєво вплинути на загальне значення.

До лексичних варіантів ПАК належать 1) **заміна назви тварини назвою людини**: *A toro (moro) muerto, gran lanzada* (досл.: Гарний удар списом, коли бик (мавр) мертвий); 2) **заміна одного анімалістичного компонента іншим**: *Al león (tigre) le conocen por las uñas* (досл.: Лева (тигра) пізнають по кігтям); *El que no conoce a Dios, ante cualquier mono (chanchó, buey) se arrodilla* (досл.: Той хто не знає Бога, перед будь-якою мавпою (свинею, волом) стає на коліна); 3) **заміна назви тварини синонімічною**: *Quien bien quiere a Beltrán, quiere a su can* (досл.: Хто любить Бельтрана, любить і його пса); *Quien bien quiere a Pedro, no hace mal a su perro* (досл.: Хто любить Педро, не шкодить і його собаці); *A burro (asno) muerto, cebada al rabo* (смысл.: Мертвому віслюку ячмїнь не потрібен); 4) **заміна назви дорослої тварини назвою її нащадка**: *A cada cerdo (lechón) le llega su San Martín* (досл.: Кожній свині (кожному поросяті) приходить свій Святий Мартин); *Aunque vestido de lana, no soy oveja (borrego)* (досл.: Хоч я і в шерсті, але не вівця (ягня)); 5) **заміна гіпероніма гіпонімом**: *Cada fiera (lobo) por su senda* (досл.: Кожний звір (вовк) йде своєю стежкою); *A la res (mula) vieja, alíviale la reja* (досл.: Старій скотині (ослиці) полегши ношу); 6) **заміна анімалізму іншим словом**: *Sardina que lleva el gato, no vuelve jamás al plato* (досл.: Сардинка, яку вкрав кіт, ніколи не повернеться на тарілку); *La presa que robó el gato, no vuelve jamás al plato* (досл.: Здобич, яку вкрав кіт, ніколи не повертається на тарілку); *Tajada que lleva el gato, tarde vuelve al plato* (досл.: Шматок, який забрав кіт, пізно повернеться на тарілку); 7) **заміна компонента, що не є анімалізмом**: *Gallina que cacarea (canta) pierde el huevo* (досл.: Курка, що кудкудає (співає), втрачає яйце); *A perro flaco (sarnoso) todo son pulgas* (досл.: На худого (коростявого) собаку всі блохи скачуть).

Найбільшої уваги, на нашу думку, заслуговують паремії, у яких варіюється саме анімалістичний компонент. Анімалізми, що входять до складу 12 з 70 пар варіантних паремій, є спорідненими: лев – тигр; баран – вівця; бик – віл; качка – індик. Такі варіанти поряд із тими, у яких модифіковані компоненти виступають синонімами (5 пар), і тими, у яких назва дорослої тварини заміщується назвою її нащадка (4 пари), демонструють подібність мотивацій іспанського етносу, на основі яких виникли згадані паремії. Наявність паремій, у яких анімалістичний компонент заміщується назвою неспорідненої тварини (14 пар) або іншим лексичним елементом (10 пар), по-перше, свідчить про те, що риса, яка лежить в основі цих паремій, може бути властива більш, ніж одній тварині, і, по-друге, відображає самобутні асоціації носіїв іспанської мови.

Проте варіація лексичних елементів відбувається не лише шляхом зміни корелятивів. Зокрема, лексеми у варіантах можуть добиратися за римою.

Ж.-К. Анкомбр зазначає, що з декількох варіантів одного прислів'я зазвичай у пам'яті народу зберігається лише те, яке є римованим і двочленим за формою [Anscombe 1999, 27], наприклад з паремій

Canes que ladran, ni muerden, ni toman caia

Perro ladrador, nunca buen mordedor

Perro ladrador, mal mordedor, pero buen avisador

Perro ladrador, poco mordedor

у сучасній іспанській мові часто використовується лише остання, яка єдина має однакову кількість складів у тема-ремі і є римованою.

Можна спостерігати, як прислів'я "підлаштовуються" під наведену схему. Неримоване *A caballo regalado, no le mires el diente* існує також у таких варіантах:

Al caballo de presente, no le mires el diente

A caballo regalado, no le mires el bocado

A caballo regalado, no le mires el dentado.

Про структурну варіантність ПАК йде мова тоді, коли змін зазнає синтаксична структура паремії. Наприклад, у пареміях *Hijo de gata, ratones mata* (досл.: Син кицьки вбиває мишей); *Hijo de gato caza ratón*; *hijo de pillo sale bribón* (досл.: Син kota полює на мишу, син хулігана стає шахраєм) спостерігається явище експлікації (доповнення паремії додатковими компонентами). У подібних варіантах друга частина дублює за значенням першу і пов'язана з нею "відносинами співставлення" [Тарланов 1999, 229]. Друга частина може також містити додаткове оцінне значення і прикрашати форму паремії.

При перестановці компонентів паремії місцями, на нашу думку, відбувається зміна конотативного значення ПАК: *Con rabia, el perro muerde a su dueño*; *El perro con rabia a su dueño muerde* (досл.: Лютий собака кусає свого хазяїна).

Отже, варіантність паремій – це системне явище, один із шляхів удосконалення і розвитку пареміологічного складу мови. Аналіз 1700 іспанських паремій з анімалістичним компонентом дав змогу виявити численні лексичні і структурні варіанти.

Лексичні варіанти відіграють значну роль для виявлення особливостей мислення і світовідчуття народу. Найбільшу групу утворюють паремії, у яких варіюється найменування тварини, які свідчать про виникнення різних асоціацій при сприйнятті одного явища, а також про те, що актуальне для мовця значення паремії полягає саме в абстрактно-логічній моделі вислову і принципово не залежить від метафоричного образу, взятого за основу при творенні паремії. Лексичні варіанти, як правило, базуються на єдиній синтаксичній структурі, яка є невід'ємною частиною плану вираження ПАК.

На відміну від лексичної, структурна варіантність передбачає зміни у синтаксисі паремії. Такі варіанти являють собою один із найпродуктивніших шляхів поповнення пареміологічного фонду мови.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у дослідженні взаємозв'язку трансформації паремій і змін у мовній картині світу іспанців.

В статье рассматривается явление вариантности паремий с анималистическим компонентом в современном испанском языке. Выделяются виды лексических и структурных паремиологических вариантов, объясняются причины их возникновения.

Ключевые слова: паремия, анимализм, вариант, вариантность.

The article observes the phenomenon of paremiological variation in the contemporary Spanish language. The types of lexical and structural paremiological variants are distinguished, the reasons of their appearance are explained.

Key words: paremia, animalism, variant, variation.

Література:

1. *Архангельский В. Л.* Устойчивые фразы в современном русском языке / В. Л. Архангельский. – Ростов н/Д. : Изд-во Рост. ун-та, 1964. – 315 с.
2. *Болдырева Л. М.* Стилистические особенности функционирования фразеологизмов : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Л. М. Болдырева. – М., 1967. – 172 с.
3. *Дуденко О. В.* Номінативна та комунікативна природа українських паремій : дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / О. В. Дуденко. – Умань, 2002. – 218 с.
4. *Жуков В. П.* Русская фразеология / В. П. Жуков. – М. : Высшая школа, 1986. – 310 с.
5. *Кунин А. В.* Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – М. : Высшая школа, 1986. – 336 с.
6. *Мерзлікіна О. В.* Комунікативно-прагматичний аспект функціонування прислів'їв у художніх текстах (На матеріалі творів М. Сервантеса) : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05/ О. В. Мерзлікіна. – К., 2001. – 203 с.
7. *Молотков А. И.* Основы фразеологии русского языка / А. И. Молотков. – Л. : Наука, 1977. – 283 с.
8. *Назарян А. Г.* Фразеология современного французского языка / А. Г. Назарян. – М. : Высшая школа, 1987. – 288 с.
9. *Покровська І. Л.* Національна специфіка семантики турецьких фразеологізмів з компонентом-зоонімом: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.13 / І. Л. Покровська. – К., 2007. – 290 с.
10. *Попова З. Д.* Лексическая система языка (внутренняя организация, категориальный аппарат и приемы изучения) / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1984. – 148 с.
11. *Семененко Н. Н.* Лингвокультурологическое описание структуры и семантики паремии: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Н. Н. Семененко. – Белгород, 2002. – 180 с.
12. *Соколова Г. Г.* Составляющие коннотативного значения фразеологических единиц / Г. Г. Соколова // Лингвистические проблемы перевода. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – С. 54–61.
13. *Тарланов З. К.* Русские пословицы: синтаксис и поэтика / З. К. Тарланов. – Петрозаводск : Российский гуманитарный научный фонд (РГНФ), 1999. – 448 с.
14. *Телия В. Н.* Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 141 с.
15. *Чернышева И. И.* Фразеология современного немецкого языка / И. И. Чернышева. – М.: Высшая школа, 1970. – 200 с.
16. *Anscombe J.-C.* Estructura métrica y función semántica de los refranes / J.-C. Anscombe // Paremia. – Madrid, 1999. – № 8. – P. 25–36.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. *Canellada M. J.* Refranero español: refranes, significación y uso / M. J. Canellada, B. Pollares. – Madrid : Editorial Castalia, S. A., 2001. – 442 p.
2. *Junceda L.* Diccionario de Refranes / L. Junceda. – Madrid : ESPAÑA, 1998. – 516 p.